

DEN FEMTE RINGBORG

De danske ringborge – trelleborge – hører til de kendteste fortidsminder i Danmark, og hvert år får museerne henvendelser om mulige nye ringborge. Mange kandidater er i tidens løb blevet undersøgt, men siden begyndelsen af 1950'erne er jagten på nye trelleborge på dansk grund altid endt med negativt resultat. Derfor har det været god skolelærdom, at der kendtes fire geometriske ringborge fra vikingetiden i Danmark – og ikke flere. Sådan var det indtil 2014.

De borge, som er bedst undersøgt – Trelleborg ved Slagelse, Fyrkat ved Hobro, Aggersborg ved Limfjorden over for Løgstør – er alle kendetegnet ved en præcist cirkelformet ringvold af tømmer og jord, omgivet

af en lav voldgrav og gennembrudt af fire porte, en i hvert verdenshjørne. Bag volden var borgpladsen udlagt med snorlige aksegader og mindre parallelgader, der løb mellem store træbyggede haller, anlagt i kvadrater med fire huse rundt om en gårdsplads.

Borgene er dateret til slutningen af 900-tallet og med stor sandsynlighed opført på bud af kong Harald Blåtand (ca. 958-987). På den fjerde danske vikingeborg, Nonnebakken midt i Odense, har det kun været muligt at foretage små udgravninger, men borgen synes at svare nært til de øvrige tre (se Skalk 2016:6). Uden for det nuværende Danmark findes to nært beslægtede ringborge ved byerne Trelleborg og Borgeby i Skåne, ligeledes dateret til 900-tallet. Angående Borgeby tyder de summariske undersøgelser, der er foretaget dér, på en borg efter samme mønster som de danske. Bor-

Borgring ligger stadig centralt ved Sjællands hovedveje. – Dronefoto: DK4.

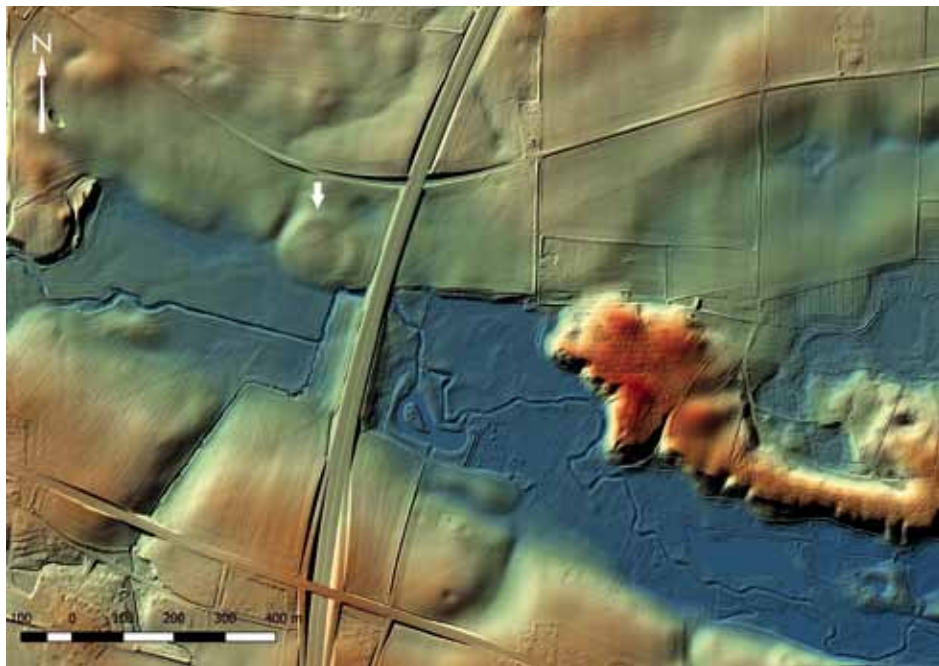
gen ved Trelleborg på Skånes sydkyst savner derimod den geometriske præcision og den indre bebyggelse. Ikke alle ringborge er ens, og deres historie kan være mere forskellig, end vi i dag ved. Nogle af borgene har spor af mere end én byggefase og kan have været anvendt over længere tid.

Det antages ofte, at trelleborgene skulle spille en rolle som forsvar for kongemagten. Et spor ligger i borgenes placering: de er fordelt over alle de gamle danske landsdele, og alle ligger i områder, der har været relativt tæt befolket. Borgene ligger defensivt, lidt inde i landet, men dog nær fjorde eller vige med udsejling til åbent vand, og alle nær gamle hovedveje. Alligevel er fordelingen påfaldende ujævn. Mellem Fyrkat og Aggersborg er afstanden ikke mere end lige godt 50 km, mens Trelleborg var den

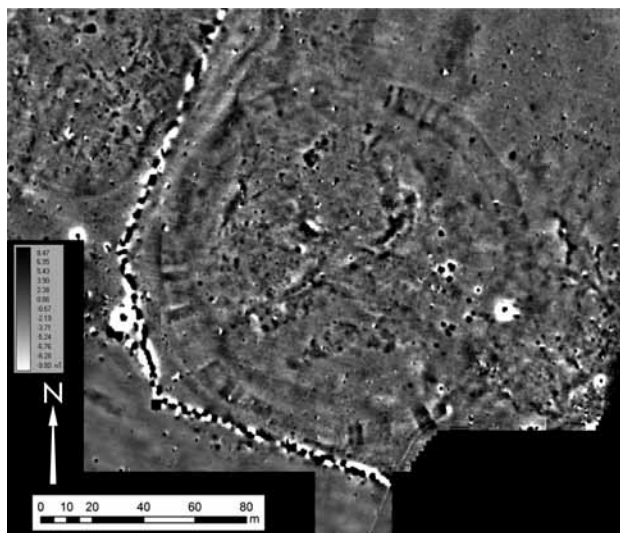
eneste borg, der var kendt på hele Sjælland. Skulle borgene dække landet, var der altså store huller i netværkets dækning.

Særligt iøjnefaldende har det været, at der ikke har været kendt nogen borg i det østlige Sjælland, som i gammel tid var et af landets rigeste og tættest befolkede områder. På baggrund af den mistanke satte Søren M. Sindbæk fra Aarhus Universitet og Nanna Holm fra Danmarks Borgcenter sig i 2013 for at løse spørgsmålet. Løsningen blev en veritabel detektivhistorie.

Skulle man følge den samme logik, som kendetegnede placeringen af de andre borge, så burde der have ligget en trelleborg ved enten Næstved eller Køge, de to steder hvor Sjællands gamle landeveje møder kysten ved udløbet af større vandløb eller fjorde. Det bedste bud på en Østsjællandsk trel-

LIDAR kort med Borgring i midten (under pilen). Kortdata: Geodatastyrelsen.

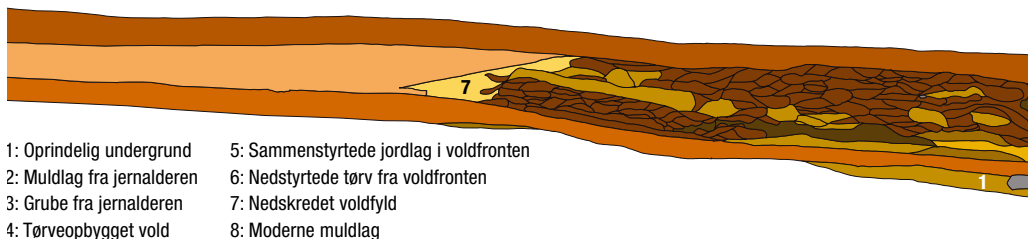
Gradiometerkort over Borg-ring. – Kort: Helen Goodchild.

leborg lå fire kilometer øst for Køge, hvor det længe har været kendt, at der har ligget et borganlæg ved landsbyerne Lellinge og Lille Salby. I de historiske kilder optræder i forskellig stavning stednavnet Borre Ring eller Borgring, og det blev i de gamle herredsberetninger foreslået, at banken kunne være et middelalderligt voldsted.

Allerede i 1970 havde et luftfoto ført til gisninger, om anlægget kunne være en ringborg fra vikingetiden, men en efterfølgende prøveudgravning syntes at vise, at det blot

var en mindre forsvarsvold fra ældre jernalder (se Skalk 2014:5). Siden havde voldanlægget ligget under dyrket mark, og det har været svært at erkende i terrænet.

I 2013 havde arkæologien dog fået et nyt redskab på hånden. På nye, minutøse kort opmålt ved hjælp af laser, de såkaldte LIDAR-scanninger, kunne ringvolden ses meget tydeligt. Det var for første gang muligt utvetydigt at se voldens cirkulære omrids og størrelsen, der svarede nøje til Fyrkats. Havde undersøgelsen i 1970 alligevel givet forkert resultat?

1: Oprindelig undergrund	5: Sammenstyrtede jordlag i voldfronten
2: Muldlag fra jernalderen	6: Nedstyrtede tørv fra voldfronten
3: Grube fra jernalderen	7: Nedskredet voldfyld
4: Tørveopbygget vold	8: Moderne muldlag

Snit gennem den sydlige del af volden. Fra muldoverfladen til undergrunden ses brune aftegninger fra tørvene i vikingetidsvolden. – Grafik: Museum Sydøstdanmark.

En anden ny teknologi bragte det næste gennembrud i udforskningen. Ved undersøgelsen af voldanlægget i 1970 var det i løbet af to feltsæsoner kun lykkedes at få begrænset viden om anlæggets opbygning. Skulle man efterprøve, om volden virkelig var opbygget præcist som de kendte trelleborge, ville det være nødvendigt med en meget stor og dyr udgravning, der ville gribe voldsomt ind i anlægget. Hvad der derimod lod sig gøre var at bruge geofysisk måleudstyr, der i de seneste år har vundet indpas i arkæologien.

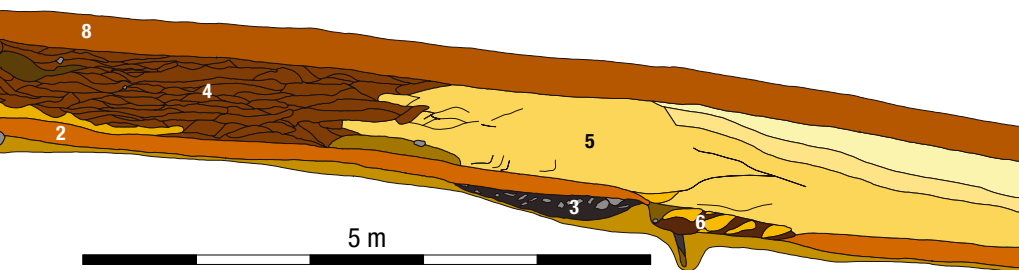
Med bistand fra Helen Goodchild fra York Universitet blev der lavet en geomagnetisk undersøgelse af anlægget ved hjælp af et såkaldt gradiometer. I løbet af tre dage blev hele voldanlægget opmålt og resultatet var forbløffende klart. De geomagnetiske opmålinger gav et tydeligt billede af voldanlæggets omrids og dimensioner og kunne afsløre, at volden ikke bare var ringformet, men en præcis cirkel med en indre diameter på ca. 123 meter og en bredde på 10,6 meter. Derudover viste opmålingen flere interessante radiale strukturer i volden, som måske kunne tyde på at den var opbygget sektionssvis. En så præcis geometrisk form kendes kun fra vikingetidens ringborge.

Til alt held var Vallø Stift, som ejer jorden med voldstedet, villig til at friholde ringvolden til en undersøgelse. Med støtte fra Kulturstyrelsen kunne arbejdet starte i august 2014. Den forudgående kortlægning med

gradiometer gjorde det muligt at målrette udgravningen meget præcist. Efter få dage havde gravemaskinen lagt det første snit gennem volden mod sydøst, helt ned mod Køge Å. I snittet lå det nederste af ringvolden bevaret i over en meters højde. Man kunne tydeligt se voldens opbygning af store græstørv, og nok så vigtigt var det klart, at der havde været trækonstruktioner langs voldens ydre kant.

Et andet felt blev gravet på borgens nordside, hvor gradiometermålingerne viste en tydelig afvigelse. Her viste det sig, at voldens tørveopbygning og ydre trækonstruktion var afbrudt over et 4-5 m bredt område, og i stedet fandtes omrodede lag med dele af store, brændte bjælker, der var styrtet sammen over et åbent område. Udgravningen havde ramt borgens nordport. Med dette fund stod næste opgave helt klart. De undersøgte trelleborge har altid haft fire porte anlagt i præcis ret vinkel ud fra borgens centrum. Hvis Borgring var opført efter samme model, skulle beviset kunne findes i form af den næste port.

Endnu et snit blev lagt mod øst, hvor volden i forvejen var stærkt nedpløjet, dér hvor porten måtte forventes at være. Voldfrontens planker sås tydeligt i feltet, og på det rigtige sted stoppede sporene ved aftrykket af en stor, brændt stolpe, og drejede skarpt ind mod midten af borgen. Borgens østport var fundet. Alt pegede nu på, at Borgring måtte være Danmarks femte ringborg af trelleborgtypen.

I de små udgravningsfelter var der ikke fundet genstande, som kunne datere anlægget. I stedet blev to prøver fra tømmeret i nordporten undersøgt af AMS 14C Dateringscenter ved Aarhus Universitet. Kulstof 14-prøverne var udtaget af de ydre dele af forkullede stammer, hvis aftryk endnu stod tydeligt i jorden, og trækullet hørte således til de anvendte stammers yngste årringe tæt på fældnings- og byggetidspunktet. Resultatet bekræftede, at Borgring var opført i perioden ca. 890-1020 e.Kr., og fjernede dermed al tvivl om dateringen til vikingetiden.

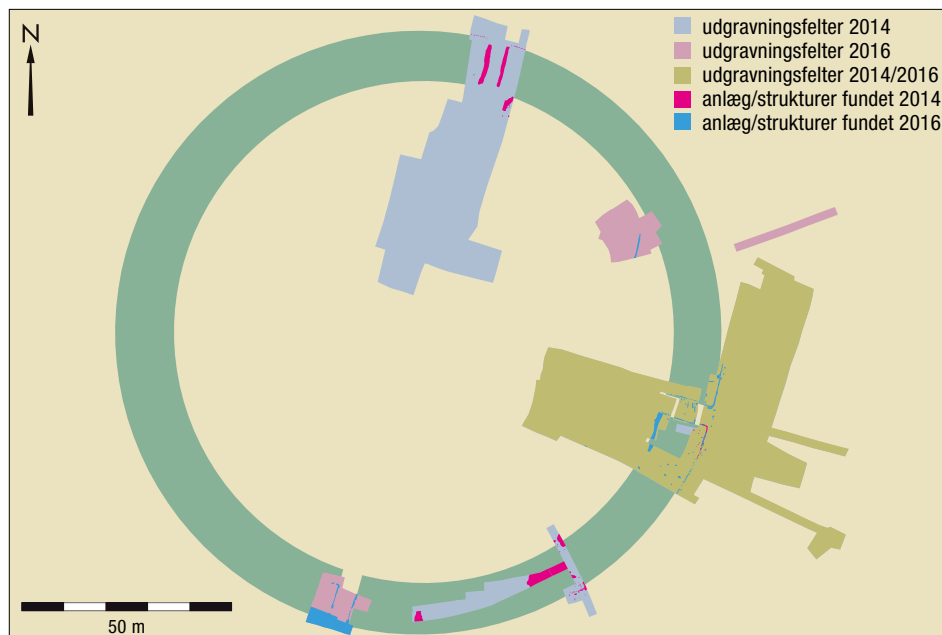
Efter undersøgelsen i 2014 var der fortsat en masse uopklarede spørgsmål omkring borgen og dens omgivelser. Heldigvis havde undersøgelsen dog vakt stor interesse for det nye fund, og efter et år kunne Danmarks Borgcenter og Aarhus Universitet indlede et storstilet forskningsprojekt, i samarbejde

med Vallø Stift, Kulturstyrelsen, Nationalmuseets afdeling for Miljøarkæologi og Materialeforskning samt Køge Kommune og A.P. Møller Fonden.

Fra 2016 til 2018 underkastes Borgring en række målrettede arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser, der bl.a. skal kaste lys over borgens konstruktion, i hvilket tidsrum den har fungeret, om brandsporene i nordporten er vidnesbyrd om angreb, og om det har været muligt at sejle fra Køge Bugt til Borgring via Køge Å. Forskningsprojektet har også fokus på Borgrings nære og lidt fjernere omgivelser for at sætte anlægget ind i en bebyggelsesmæssig sammenhæng i lokalområdet.

*

Meget havde forandret sig, da arbejdet begyndte igen i maj 2016. Det var et erklæret mål for projektet at delagtiggøre publikum i

Plan over Borgring efter de første års udgravninger. – Museum Sydøstdanmark.

udforskningen af Danmarks femte ringborg. Borgmarken var derfor omdannet til en attraktion med et veludstyret besøgscenter, udstillinger, og markering af borgens omrids.

Forud for de nye udgravninger lå allerede mange undersøgelser. På og især omkring borgen var der gennemført nye geofysiske målinger, boringer, prøvegravninger og af-søgning med metaldetektor. Udgravningerne blev indledt ved borgens østport. Her undersøgte vi først et bredt område af volden til undergrundsniveau. Fra prøvegravningen vidste vi, at der ikke var meget tilbage af volden her, men ikke desto mindre var sporene tydelige nok i den ca. 40 cm tykke horisont af græstørv og jord. Ydersiden af volden har haft en trækklædt front, men yderligere spor af voldkonstruktionens træskelet kunne ikke sikkert påvises i undergrunden. Under soldning af jorden fra portområdet fremkom en række fine fund af blandt andet perler, keramik og redskaber, der kan dateres til vikingetid.

Selve østporten var omtrent 5 m bred, og har sandsynligvis haft tag på, så man har kunnet komme fra den ene voldsektion til den næste uden at skulle ned af voldkronen. Siderne var konstrueret med stående stolper, hvis placering og dimensioner svarer til anlægget på Fyrkat. Det stod hurtigt klart, at porten ligesom nordporten havde været udsat for brand. Inde i portrummet lå forkullede rester af planker væltet ind, og i portens nordvæg stod de forkullede stolpestumper side om side, næsten fra portåbningen til indersiden.

Det oplagte spørgsmål var, om branden var opstået som følge af et angreb. Har en angribende styrke sat ild til porten for at komme ind? For at få en kvalificeret vurdering af brandsporene greb vi til et utraditionelt middel og kontaktede Nationalt Kriminalteknisk Center under Rigspolitiet, der har dygtige

brandteknikere i Gerningsstedssektionen. Fra politiets side så man en mulighed for at afprøve sin fremgangsmåde og teknikker på et meget gammelt gerningssted. Vejen var banet for et samarbejde hen over sommeren, hvor kriminalteknikerne var med til at sætte fokus på spørgsmål om brandens udvikling.

Udgravningen af portrummet viste, at der oven på portens oprindelige færdselsflade var blevet udlagt lergulv af et par omgange. Sporene tyder på, at man har fået slukket ilden, før den har bredt sig, og siden genbrugt portrummet til opholdssted. I det yngste lag fandt vi omtrent midt i porten spor efter et ildsted, og tæt ved det flere opsigtsvækkende fund. I et lille område fandtes to hvæssesten samt en samling jern, der blev taget op, CT-scannet, og siden udgravet på konservatorlaboratorium. Det viste sig, at samlingen omfattede i alt 20 genstande, bl.a. et høvljern, en bæltekrog, et trækjern til fremstilling af tråde i ædelmetal, samt flere ukendte genstande. Tingene lå i en ca. 50 cm lang trækasse med tre rum, hvorfra der også fandtes flere nagler og beslag.

Hvorfor denne værktøjskasse er efterladt, er en gåde, men fundomstændighederne tyder på, at den delvist ødelagte port er styrtet sammen. Omkring værktøjskassen blev fundet flere skår af en karakteristisk glaseret keramik, kaldet Stamford-vare, der kendes i fund fra bl.a. Lund omkring år 1000 eller lidt efter. Det kan tyde på, at aktiviteten på borgen rækker ind i årene efter Harald Blåtands død ca. 987. Det er i så fald første gang, det er set på ringborgene.

Der var store forventninger til udgravningens næste mål, borgens sydport. Elektromagnetiske målinger, udført af Institut for Geoscience ved Aarhus Universitet, indikerede, at den forreste del af volden og sydporten nærmest har stået i vand. Derfor havde vi en forventning om gode bevaringsforhold

Fragmenteret glasperle fundet ved østporten. – Fot: Museum Sydøstdanmark.

for træ fra borgens konstruktion, som kunne årringsdateres. Det viste sig dog hurtigt, at Køge Å, der tidligere løb umiddelbart foran borgen, havde eroderet portåbningen og voldfronten. Der var ikke en stump tilbage. For at føje spot til skade havde vandindvinding sænket grundvandsspejlet, og intensiv dræning af marken helt ned i ådalen havde fjernet fugten i jorden, så stolper og planker fra porten var rådnet bort.

Portvangerne kunne ses som to lange og smalle, grøftlignende fyldskifter. Der var ingen brandspor, og det var først, da vi rensede af, at vi opdagede, at der ca. 20 cm nede i grøften alligevel var lidt træ bevaret. Jorden i stolpesporene over det bevarede træ var helt løs. Det tyder på, at de ændrede grundvandsforhold har sat gang i forrådnelsesprocessen indenfor de seneste 100 år. Fem stolpestumper blev taget op og undersøgt, men desværre viste ingen af dem sig egnede til årringsdatering. Jagten på bevaret tømmer vil fortsætte ved næste gravesæson.

Udover volde og porte blev der også gravet et område lige øst for borgen. Her blev ledt efter vejspor, bygninger og – ikke mindst – voldgraven. Borgring er naturligt afgrænset på tre sider af Køge Å og Ellebækken, samt

af et mosehul. På østsiden kunne man have forventet en gravet voldgrav, men efter undersøgelserne i 2016 må det konkluderes, at borgen ikke har haft en sådan. Inden for volden blev der åbnet et større felt, men ud over flere kogegruber fra ældre jernalder blev der ikke fundet spor af bebyggelse her.

*

Sidste sommers indsats har understreget, at der altid ligger overraskelser gemt til arkæologerne, uanset hvor godt de mener, at de kender objektet på forhånd. Borgrings dimensioner findes næsten tilsvarende på Fyrkat, og borgens port og de trækledte volde med sektionvis opbygning svarer ligeledes til det kendte mønster. Men indtil videre mangler Borgring adskillige af de ellers velkendte elementer som huskarréer, kors- og ringgader, voldgrav og træskelet i volden.

Der kan være flere forklaringer på manglerne. Borgring kan være en »prototype«, hvor det endelige koncept endnu ikke er blevet udviklet. Det betyder, at den i så fald skal være ældre end f.eks. Fyrkat og Aggersborg. En anden mulighed er, at Borgring ikke er bygget færdig. Så kunne det meget vel være, at den er den sidste i rækken af ringborge.

I år skal der derfor graves videre på borgpladsen, og de tykke brand- og brugslag i borgens nordport skal udforskes. Spørgsmålet omkring borgens endeligt er særligt interessant. Er Borgring nedbrændt ved et angreb? Eller er den ødelagt af bygherren selv, da den havde opfyldt sit formål? Endelig er der spørgsmålet om borgens placering og omgivelser. Hvordan så udmundingen af Køge å ud, og kan der findes en landingsplads for skibe til borgen? Endelig fortsætter jagten på borgens datering.

Trelleborg og Fyrkat, og sikkert også Aggersborg og Nonnebakken, er anlagt i Harald Blåtands tid, og da der er så store ligheder i alle konstruktionsdetaljer, er det svært

Værktøjsfundet af jern fra østporten. Billedet viser det samlede fund, bl.a. en bæltekrog og ring (øverst th.), et naglejern og et høvljern (mf.), råjern (øverst) samt to hvæssesten (tv.).

ikke at få den fornemmelse, at det må være samme bygmester, som står bag opførelsen af Borgring. Hvis der ved fremtidige undersøgelser kan findes større stykker tømmer vil det forhåbentlig være muligt at lave en dendrokronologisk analyse, som vil kunne

give et helt præcist årstal. En eksakt datering er en nødvendighed, hvis vi skal forstå Borgrings rolle i vikingetidens historie.

/Jonas Christensen, Nanna Holm, Maja Kildetoft Schultz & Søren Michael Sindbæk